

Demeter Márton

A 30 éves Replika rövid bemutatása kritikai tudományometriai módszerekkel

Absztrakt: A folyóiratok értékelésénél akkor sem hagyhatjuk figyelmen kívül a tudományometriai adatokat, ha egyébként nem értünk egyet a tudomány piacodásával és kvantitatív méricskélésével. Ebben az írásban a 30 éves *Replika* rövid, tudományometriai szempontú elemzését közlöm, és az adatokat igyekszem egy értelmező keretbe foglalva prezentálni. Mint az az elemzésből kiderül, a tudományometriai jellemzőket érdemes az adott vizsgálati tárgy – jelesül a *Replika* folyóirat – szűkebb és tágabb társadalmi kontextusában értelmezni. A jelen szövegből láthatóvá válik, hogy a *Replika* valamennyi elemzett tudományometriai mutató vonatkozásában előkelő helyet foglal el a hazai vezető társadalomtudományos folyóiratok között, és különösen jól teljesít az egy cikkre jutó idézettség, illetve az idézett cikkek arányát illetően.

Kulcsszavak: tudománymetria, folyóirat-értékelés, presztízsfaktorok

Ebben az írásban, melyet a *Replika* alapításának 30. évfordulója alkalmából készítettem, a szerkesztőségtől érkező felkérés szellemében a folyóirat néhány tudományometriai adatának bemutatására és ezen adatok értelmezésére teszek kísérletet. Minthogy azonban a tudománymetria önmagában úgynevezett főként csak módszertani, illetve dokumentációs célok szempontjából érdekes, igyekezni fogok az adatokat egy tágabb keretben interpretálni, különös hangsúlyt helyezve egyfelől a folyóiratok szerepére a globális tudástermelés világrendszerében, másfelől ugyanezen szerepeknek a lokális, hazai tudományos mezőn megfigyelhető dinamikáira. Ez a megközelítés, bármennyire magától értetődőnek is tűnik, meglehetősen ritka. A sztenderd tudománymetria (bibliometria, informetria stb.) művelői általában kemény adatokkal és matematikai kalkulációkkal foglalkoznak, egyre gyakrabban a network science vonatkozó eredményeit és módszereit is felhasználva, ugyanakkor kevésbé interpretálják az eredményeket, s maguk a kutatók is – a kvantitatív jelleg következtében – általában alulteoretizáltak. Másrészt viszont a tudomány-szociológia tágabban, s szűkebben a tudástermeléssel foglalkozó irodalom (ideértve a tudás dekolonizációjával foglalkozó széles körű irodalmat is), általában kevésbé dolgozik nagy volumenű adatokkal és kvantitatív módszerekkel. Természetesen ebben a rövid írásban – és a fellelhető adatok szűk körére való tekintettel – csak ízelítőt adhatok az általam képviselt módszerből, amely egyrészt igyekszik mérhető adatokon dolgozni, másfelől azt mindig valamilyen elméleti keretben értelmezi kritikailag.

Írásom alapelveként az a határozott meggyőződés áll, mely szerint a tudományos kutatás, a kutatási eredmények s az ezeknek az eredményeknek nyilvánosságát biztosító felületek – jelesül a tudományos folyóiratok – nem öncélúan működő ágensek, hanem közjavakat állítanak elő és/vagy ezen közjavak előállításában és hasznosításában vesznek részt. Fontos kiemelni, hogy ezzel a közjóként való definícióval nem azt állítom, hogy pusztán ipari vagy piaci hozzájárulásként értelmezett fejlesztésként vagy innovációként tekintek a tudományos tudással létrehozott artefaktumokra, hanem kifejezetten mint tudáselemekre tekintek rájuk közjó formájában, attól függetlenül, hogy ezeknek itt és most milyen lehetséges technológiai vagy innovációs célok levezethetők meg. Ez a gondolat természetesen nem az én innovációm, hiszen kiválóan feleltethető az Amartya Sen-féle emberképesség-szemlélet alapfeltevéseiből (Gore 1997; Sen 1985, 2004), s ami azt illeti, a tudásnak és a tudások megszerzéséhez szükséges képességeknek a Sen által képviselt emberi dimenziójából kiindulva a tudásnak közjóként való felfogását a gyakorlatban is levezették (Mormina 2019; Plomer 2013). A képesség-szemlélettől eltérő elméleti megfontolások alapján, de hasonló nézetet képvisel Wendy Leeds-Hurwitz (2020), aki egy, az általam a *Multicultural Discourse Studies* hasábjain megjelent (Demeter 2020a) globalizációkritikai cikkemre válaszul publikálta „Moving (slowly) toward understanding knowledge as a global commons” című írását, melyben szintén a megtermelt és közlésre bocsátott tudás közjójellegét hangsúlyozza. Mindez alaposan indokolja, hogy miért nem szabad a tudástermelésre pusztán a tudományos közösségek magánügyeként tekintenünk, különösen azokban az esetekben, amikor a közösségi tevékenységeket a közösség pénzéből, röviden közpénzből finanszírozzuk. A közjóként felfogott tudás koncepciója ugyanis nem csak a tudásból való általános részesedés közösségi voltának imperatívuszát foglalja magában, de azt is, hogy a folyamatban részt vevők tevékenysége a szakmai sztenderdeknek a legmagasabb fokán szerveződjék, s a közösség részéről vizsgálható, adott esetben számonkérhető legyen ahhoz hasonlóan, ahogy a levegő vagy az ivóvíz tisztaságának minőségét is a lehető legmagasabb szinten fenntartani várjuk el, és annak mindenkori állapotáról tisztes tájékoztatást igénylünk, sőt követelünk.

A folyóiratok a globális tudástermelés világszintű működésében különösen fontos szerepet töltenek be, nem véletlen, hogy a tudástermeléssel foglalkozó irodalom széles körben tárgyalja a folyóiratok jelentőségét (Goyanes 2020; Lauf 2005; Metz, Harzing és Zyphur 2016). A nemzetközi mezőről szólva elmondható, hogy a folyóiratokon keresztül azok kiadói lépnek tartós érdekközösségbe a folyóirat soros főszerkesztőivel, s mindketten azon szerzőkkel, akik az adott folyóiratban szeretnék publikálni kutatási eredményeiket. A folyóiratok kiadói, akik általában tulajdonjoggal is rendelkeznek, természetesen abban érdekeltek, hogy a folyóirat minél rangosabb legyen, ennek megfelelően mind magasabb előfizetési díjakat lehessen alkalmazni rájuk. Egy szerkesztő a tulajdonosok nézőpontjából akkor működik jól, ha olyan stratégiákat alkalmaz, melyek segítségével a lap presztízse növekszik, de legalábbis nem csökken. Ez abban mutatkozik meg, hogy az adott lap a különféle értékelőbizottságok listáin, mint amilyenek például a Scopus/Scimago-lista, vagy a Web of Science által működtetett Journal Citation Reports (JCR) listái, előbb megjelenik, majd egyre feljebb kúszik. A folyóiratok eladási ára általában arányos azzal, amilyen a lap leginkább szelektív listákon elfoglalt helye, tehát ha egy induló lap felkerül a Scopus-listára, s ott a negyedik kvartilishoz jut a harmadik, második, végül az első kvartilisbe, akkor az eladási ára (piaci értéke) radikálisan megnőhet. Természetesen a nagy kiadóknak ezekben sincs már jól működő lapokat eladni, hiszen a tudományos lapkiadás egy extrém nagy hasznot hajtó üzletág; sokkal inkább arról van szó, hogy a nagy kiadók megkísérik felvásárolni a kisebb kiadókat, a független vagy valamely tudományos társaság által kiadott lapokat, mihelyst azok elindulnak felelő a Scopus és a Web of Science listáján.

A fentiek miatt a szerkesztőkön és szerkesztőbizottságokon igen nagy a nyomás, hogy a kiadók felé támasztott elvárásokat teljesítsék, és lehetőleg olyan szerzőket vonzzanak a folyóirathoz, akiknek a cikkeire a jövőben sok hivatkozás fog érkezni, hiszen mind a Scopus, mind Web of Science esetében a hivatkozások arányosított száma alapján rangsorolják a lapokat. Minthogy sok hivatkozás jó eséllyel a már befutott centrális szerzők cikkeire fog érkezni, a szerkesztőknek elemi érdeke, hogy a centrális szerzőket előnyben részesítsék a még ismeretlen, pláne a perifériális szerzőkkel szemben, akiknek a cikkeire a Máté-effektus miatt akkor is kevesebb hivatkozás várható, ha egyébként a közölt írás minden tekintetben kiváló. Másrésztől maguk a szerzők is igyekeznek mindent megtenni annak érdekében, hogy a legmagasabb presztízssű lapokban publikálják eredményeiket, vagyis az elit folyóiratok publikációs helyeiért hatalmas verseny folyik. Ebben a versenyben a szerkesztők, mögöttük a kiadókkal, abban érdekeltek, hogy minél több elit centrális szerzőt közöljenek, a szerzők pedig szintén igen nagy publikációs nyomás alatt dolgoznak. Ennek megfelelően a publikációs tevékenységek egy olyan rendkívül komplex társadalmi környezetben zajlanak, melyben különböző ágensek (kiadók, szerkesztők, lektorok, egyetemek, kutatásfinanszírozók) mind eltérő érdekek mentén lépnek be a folyamatokba, végeredményben azonban ezek az érdekek együttesen a nagyobb centralizáció irányába mozgatják a rendszert. A kiadók és szerkesztők a nagyszámú elit centrális szerző publikálásában érdekeltek, ennek következtében a rangsorokon a lapok felfelé mozognak, ezért még több centrális elit szerző küldi oda a cikkeiket, és így tovább. A mind magasabb kiadói elvárások és a mind erősebb centrális nyomás oda vezet, hogy a legmagasabban jegyzett helyekre a perifériarégiókból gyakorlatilag lehetetlen bejutni, hiszen ebben mind a kiadók, mind a szerkesztők, mind pedig a centrális kutatók erősen ellenérdekeltek. Ezeket az összefüggéseket empirikus adatokkal alátámasztva részletesen is tárgyalom a témának szentelt monográfiámban (Demeter 2020b).

A fentiek fényében nyilvánvaló, hogy magyar szerzők – más perifériarégiók kutatóihoz hasonlóan – a nemzetközi versenyben fokozott hátránnyal indulnak, ezért innen megjelenni centrális publikációs felületeken még nagyobb eredmény, mint a hasonló publikációs output teljesítése egy centrális kutatóintézet vagy egyetem munkatársaként. Mindez elviekben azt kellene hogy jelentse, hogy a nemzetközi kiválóságot Magyarországon még jobban megbecsülik, mint azon centrumországokban, ahol a nemzetközi láthatóság a pályaalalmasság alapvető feltétele. A gyakorlatban azonban sajnos nem ezt látjuk, sőt talán épp az ellenkezőjét. A társadalomtudományokban a nemzetközi láthatóság a szcéna szereplőinek a részéről gyakran *mission impossible*-ként jelenik meg a diskurzusbán, sőt nemritkán úgy, mint ami felé nem is érdemes törekedni. A rendszer – ideértve mind a pályázati, mind az egyetemi állások elosztásáért felelős rendszereket – legfeljebb formálisan építi be kritériumként a nemzetközi láthatóságot. Empirikus adatok tömege mutatja, hogy a valóságban birtokolt pozíciók megszerzésének szempontjából a nemzetközi láthatóság meglete még akkor sem különösen fontos, ha egyébként azt formális szabályozás írja elő, és az is jól adatolható, hogy a szféra munkatársai és intézetei sokkal jobban szeretnek inkább saját maguk létrehozni és aztán nemzetközinek nevezni folyóiratokat, mint már létező, minősített helyeken publikálni. Ebből adódóan egyrészt azt találjuk, hogy az egyébként nagyon alacsonyra vett nemzetközi láthatósági feltételeket – összesen kettő darab q1 vagy q2 minősítésű cikk az egész életút során – sem teljesíti a társadalomtudományok területén a legmagasabb pozíciókra frissen kinevezettek igen nagy, egyes területeken 80-100 százaléka (Sasvári és Urbanovics 2019). Másrészt az is észrevehető, hogy társadalomtudományokban a kollégák inkább hajlamosak indexálatlan, nemzetközinek mondott folyóiratokat választani publikációs felület gyanánt, mint a magasabb presztízssű, Scopus-listás lapokban versenyezni publikációs helyekért (Sasvári, Nemeslaki és Duma 2019). Ennek egyik leginkább észrevehető tünete a Magyar Tudományos Akadémia által létrehozott folyóirat-minősítési kategóriatáblázat, amely A, B, C és D kategóriákba sorolja a folyóiratokat. Mindez tökéletesen indokolt a magyar nyelvű és ezért a hazai szakmai vagy tágabb közönségnek szánt folyóiratok esetében, hiszen itt nemzetközi indexálásról és nemzetközi értékelésről nyilvánvalóan nem beszélhetünk. Kérdéses azonban, hogy mivel indokolható a nemzetközi folyóiratok újrakategorizálása, s hogy miért nem történik ehelyett pusztán a nemzetközi – q1–q4 kvartilisekbe történő – besorolás átvétele.

Az, hogy a folyóiratcikkek esetében a tudományometriai értelemben is kalkulálható minősítések milyen súllyal essenek latba a különböző akadémiai pozíciók és kutatásértékelések esetében, jelenleg is heves vita tárgyát képezi egyfelől a hazai tudományos mező, másfelől a szélesebb társadalmi nyilvánosság előtt. A dolog tétje nem csekély, hiszen – amennyiben ezek a minősítések döntő szerepet játszhatnak az akadémiai pozíciók, illetve kutatási támogatások odaítélésében, úgy – a presztízsfaktorokban implementálódó szimbolikus tőke gazdasági tőkévé transzformálható, ami azonban immáron nem csak a szűkebben vett szakmai érdekgazdák, hanem a szélesebb nyilvánosság bevonódását is jelenti. Ismeretes, hogy a 2020-as akadémiai időszak őszi szezójában az OTKA-pályázatok esetében az NKFI Hivatal részéről állítólag azért történt beavatkozás a pályázati döntésekbe, mert bizonyos helyeken a nyertes pályázatoknál jobb tudományometriai mutatókkal rendelkező ágensket sorolt az OTKA-bizottság alsóbb pozíciókba, s a minisztérium egy a tudománymetria.com néven elhíresült szoftver segítségével az eredményeket újraszámolta, s ennek ismeretében a listát néhány helyen módosította. Mivel idevágó véleményemet már több helyen is közzétettem

(Demeter 2020c), itt most csak arra a kettős dinamikára szeretnék utalni, aminek megértéséhez egy országos botrány narratívái mindig kiváló lakmuspapírként szolgálnak. Ahogyan azt Havas Ádám és Fáber Ágoston (2020) egy mezőelméleti keretben modellezik, a hazai tudományos szcénán belül a külső és belső autonómiafeltételek működésének értelmezése meglehetősen egyenlőtlen súllyal esik latba. A hazai tudományos közösség ugyanis igen erősen összezár (nagyon helyesen), amikor külső, jelesül politikai erővel próbálják autonómiáját korlátozni, az önreflexió azonban (nagyon helytelenül) szinte teljes mértékben hiányzik akkor, amikor a belső autonómiafeltételek (meritokratikus működés, átláthatóság, mérhetőség, elszámoltathatóság, nyilvános kontroll stb.) elégtelen működése a téma. Így vált a hazai diskurzusból a tudománymetria, a magas presztízsű folyóiratokban való publikáció és a presztízs-faktorok emlegetése egy az akadémiai rendszer működésének tönkretételét, autonómiájának megcsorbítását célzó mumussá ahelyett, hogy a nemzetközi sztenderdeknek megfelelően a presztízs-mutatók beépüljenek a kinevezési és pályázati feltételek közé, s, ami még fontosabb, számon is lennének kérve.

Egy-egy folyóirat – jelesül a *Replika* – tudománymetriai elemzését nézetem szerint legalább a fenti distinkciók figyelembevételével kell megkísérelnünk, már amennyiben az egyszerű kvantitatív analízis határain túlmutató interpretációk felajánlását is feladatunknak érezzük. Érdekes tény ugyanis, hogy – főként a területen járatlanok – gyakran vádolják a tudománymetriát azzal, hogy kvantitatív. Ez természetesen így van, ezt azonban a tudományterület korlátoltságának vagy irrelevanciájának hibájaként felróni merő tudatlanság, hiszen ez a definíció szerepel például a szakma vezető lapjának leírásában is. A *Scientometrics* szaklap krédója például a következő:

A Scientometrics fő fókusza a tudomány és a tudományos kutatás kvantitatív jellemzőinek vizsgálata, kifejezetten olyan kutatásokra helyezve a hangsúlyt, amelyek a tudomány fejlődését és mechanizmusait statisztikai és matematika módszerekkel vizsgálják.¹

Ebből adódóan a tudománymetriának a matematikai-statisztikai elemzés és a kvantitatív természet nem korlátja, hanem a lényege. Helyesebb lenne talán úgy vélekedni, hogy minden professzionális tudományértékelésnek kvantitatív tudománymetriai adatokra (vagy szelídebben: tudománymetriai adatokra is) kellene támaszkodnia, emellett ezeket az adatokat aztán a releváns tudományos kontextusban kritikailag (kvalitatív módon) is értelmezni kell. Ekképpen egy tudományos ágens, például egy folyóirat, egy kutatás, egy tanszék, egy kutató, egy kutatóintézet értékelésénél teljességgel tudománytalan, s így az autonóm tudományos mező működésétől idegen mind a kritikai interpretáció nélkül közölt tudománymetriai adatokra való hivatkozás, mind pedig a semmiféle érvényes és releváns kvantitatív adatot nem tartalmazó teoretikai vagy retorikai célú elmélkedés. Ennek fényében a *Replika* tudománymetriai szempontú bemutatását is úgy próbálom kivitelezni, hogy (1) az adatok kvantitatív adatokra épüljenek és (2) minden esetben saját releváns kontextusukban legyenek értelmezve. Ezzel igyekszem hozzájárulni először is a harmincéves *Replika* méltó ünnepléséhez, másodsor pedig igyekszem jó gyakorlatot mutatni a tudományos ágensek leírásának egy, a szokásosnál árnyaltabb módjáról.

¹ “*Scientometrics is concerned with the quantitative features and characteristics of science and scientific research. Emphasis is placed on investigations in which the development and mechanism of science are studied by statistical mathematical methods.*” Interneten: <https://www.springer.com/journal/11192/>

A *Replika* nemzetközi kontextusa nehezen ítéltető meg pusztán tudományometriai adatokra támaszkodva, s ennek oka az, hogy magyar nyelvű folyóirattal lehetetlen láthatóvá válni a nemzetközi mezőnyben. Ez egyfelől annak a következménye, hogy a nemzetközileg is látható irodalom szinte kizárólag angol nyelvű könyvekből és cikkekből áll. A nemzeti nyelvű folyóiratok, ha van is némi láthatóságuk, azt általában annak köszönhetik, hogy az adott nyelvet sokan beszélik, azonban a nemzeti nyelvű folyóiratoknak még ezekben az esetekben is nagyon kicsi a láthatósága. A némileg nacionalista típusú tudományos ágensek működés módja esetében, ami elsősorban nagy és gazdaságilag erős, nem angol nyelvű országokban jellemző, némi nemzetközi láthatóságra van esély, de ez nem jelentős. A szokásos példa Franciaország és kisebb részben Németország. Ezekben az országokban – tipikusan Franciaországban – a sikeres akadémiai pályának nem feltétele a nemzetközi láthatóság. A francia nyelvű lapok – társadalomtudományok esetében legalábbis – ugyanannyira láthatatlanok a nemzetközi szintereken, mint a magyar nyelvűek – ez azonban Franciaországban nem jelenti azt, hogy ne lehetne elérni a legmagasabb akadémiai pozíciót is pusztán francia lapokban való publikációkkal. A leginkább elterjedt nemzetközi indexelt adatbázisokban – mint amilyen a Scopus/Scimago és a Web of Science JCR – szinte kizárólag angol nyelvű lapok vannak. Az ország méreténél fogva természetesen előfordulnak francia nyelvű lapok is, hiszen a francia szerzőktől francia cikkekre történő hivatkozások száma elérheti azt a szintet, amivel be lehet kerülni a Scopusba – mindez magyar nyelvű cikkekkal lehetetlen. Ugyanakkor látható, hogy például a társadalomtudomány kategóriában a 176 Franciaországhoz rendelt folyóiratból összesen 6 darab q1-es (a legfelső kvartilisbe tartozó) került a Scopusba, s ezek mind angol nyelvűek. A társadalomtudományok rangsorában nincs francia lap az első 1000 helyezett között, a legerősebb francia kiadású lap a *Journal of Cultural Heritage* éppen az 1263. helyen van, s ez is angol nyelvű. A legerősebb francia nyelvű lap (*Revue Française de Science Politique*) a maga 0,381-es SJR-értékével a lista 2348. helyén van, ami nem éppen erős nemzetközi pozíció. Némileg más a helyzet Németországban, ahol párhuzamosan létezik egy nemzeti és egy nemzetközi tudományos működés mód. A legerősebb német lap (*International Journal of Computer-Supported Collaborative Learning*) angol nyelven jelenik meg, de erős pozíciója világosan mutatja Németország azon törekvését, hogy a nemzetközi tudományos szinten is jelen legyenek. A legerősebb német nyelvű lap itt is alacsony pozícióban van, a *Zeitschrift für Soziologie* a Scimago-lista 1641. helyén áll a társadalomtudományok területén.

Az angol nyelvű nemzetköziség egyetlen kihívót talál, ez pedig az Iberoamerican térség, különösen Spanyolország és a spanyol nyelvű latin-amerikai országok tudományos stratégiáinak köszönhetően. Az Iberoamerican tömb tudományos stratégiáiról könyvterjedelemben lehetne beszámolni, annyira fontos és tanulságos jelenség. Itt azonban elég annyit megemlíteni, hogy a térség a világ társadalomtudományi folyóiratainak 8 százalékát adja, ez összesen 610 (!) Scopus-indexált folyóiratot jelent. Nagyon fontos megjegyezni, hogy ezek többsége spanyol nyelven jelenik meg (e tekintetben teljesen különbözik Hollandia példájától, ahol szintén sok és erős folyóirat jelenik meg, de mind angolul). A latinok egyfelől elég sokan vannak, másfelől nagyon erős az open access folyóiratok aránya (ez növeli a hivatkozások

számát), harmadszor nagyon jellemzően hivatkozzák egymást (ez növeli az idézettségi hálózatok hatékonyságát és a tömbösödés esélyeit). Így fordulhat elő, hogy a francia vagy német példától különböző módon számos spanyol nyelvű q1-es lapot találunk, ezek közül legalább két tucat q1-es.

A fentiek alapján világos, hogy magyar nyelvű újságot nem érdemes a nemzetközi indexált lapok közt közvetlenül mérni. A legerősebb magyar nyelvű indexált lap az *Információs Társadalom*, ami a lista 4006. helyén van, praktikusán tehát láthatatlan. Mindazonáltal az egyes magyar lapokhoz számolhatunk olyan tudományometriai adatokat, amelyeket a Scopus/scimago használ, s ez alapján kaphatunk egy közelítő képet a performanciáról.

A *Replika* egy nemzetközi mezőnyben mérve számos hátránnyal indulna. Az első abból a kutatási trendből adódik, mely szerint az empirikus, pozitivistá és kvantitatív szemléletű cikkekre átlagosan jóval több citáció érkezik, mint a kritikai/elméleti cikkekre. Ennek számos oka van, ezek közül a legegyszerűbb az, hogy az empirikus cikkeket általában több szerző írja, s az egyes szerzők hozzá magukkal a saját citációs univerzumukat és szociális networkjüket. Emellett az a tény is hozzájárul az empirikus cikkek magasabb idézettségéhez, hogy ezekre a cikkekre sokszor mint adatszolgáltatókra tekintenek, vagyis a cikk igen kis részére referálnak, gyakran felsorolásszerűen. Ezzel szemben egy kritikai/elméleti cikk esetében magára a cikkre, a teljes gondolatmenetre lehet csak referálni, ennek az esélye és gyakorisága azonban értelem-szerűen alacsonyabb, mint ha csak néhány közölt adatra, hipotézisre és eredményre kell utalni. Természetesen – ahogy arról fentebb már volt szó – a kevesek által beszélt magyar nyelv használata (s ekképpen a potenciális olvasók és idézők száma) további korlátokat szab a magas tudományometriai indexek elérésének. Ennek ellenére, ha pusztán gondolatkísérletként összevetjük a Scimago által a *Replikára* számolt tudományometriai adatokat a Scopus adatbázisával, akkor azt látjuk, hogy a *Replika* meglepően jól szerepelne köztük. Ennek az összevetésnek természetesen számos technikai hiányossága van, hiszen a Scimago csak a Scopus-indexelt lapokból történő hivatkozásokat számolja, s mivel a *Replika* esetében így nem számolhatunk, az MTMT-ből kell dolgoznunk. Emiatt azonban mi minden hivatkozást kalkulálunk, s így végzünk összehasonlítást. Ekkor azt látjuk, hogy a *Replikára* kalkulált értékek (14-es H-index, 1,83 átlagos citáció/dokumentum) magyar viszonylatban akár nemzetközi q1-es lapokkal is összevethetővé teszik. Ha a számolt értékeket vesszük, akkor ezek olyan magas presztízssű lapokkal emelik egy sorba, mint a *Critical Sociology* (Sage), a *Critical Criminology* (Springer), a *Sociological Forum* (Wiley-Blackwell), a *Network Science* (Cambridge University Press), a *Journal of Sociology* (Sage) vagy a *Sociological Perspectives* (Sage). Ha csak a lokális lapokat nézzük, akkor azt látjuk, hogy a „sociology and political science” kategóriában indexelt 99 kelet-európai lap között a *Replika* a számolt értékekkel a hatodik helyen lenne.

A fenti, főként hipotetikus összehasonlításokkal szemben sokkal konkrétabb összevetéseket tehetünk, ha a *Replikára* kalkulált tudományometriai adatokat más hazai társadalomtudományos lapokkal vetjük össze. Összehasonlításomban csak a legjobb, az MTA által a területi bizottságokban „A” kategóriába besorolt releváns lapokra számoltam tudományometriai értékeket (1. táblázat).

1. táblázat. A tématerületileg releváns A-listás folyóiratok tudománymetriai értékelése

Név	összes közlemény	összes idéző idéző	cited (%)	uncited (%)	cit/doc mean	h-index	i10	most cited paper
Közgazdasági Szemle	2199	7898	48	52	3,59	31	236	510
Politikatudományi Szemle	724	1710	45	55	2,3	16	50	42
Szociológiai Szemle	738	2109	43	57	2,85	21	66	55
Intersections	101	219	41	59	2,17	8	5	52
Replika	613	1126	37	63	1,84	14	31	73
Statisztikai Szemle	1177	2205	35	65	1,87	20	54	75
Educatio	1259	2726	34	66	2,17	21	79	97
Demográfia	342	685	34	66	2	12	21	46
Magyar Pszichológiai Szemle	1210	1952	32	68	1,61	16	57	78
Esély	648	1188	29	71	1,83	16	39	75
Corvinus Journal of Sociology and Social Policy	109	149	26	74	1,37	7	4	27
Jelkép	537	350	26	74	0,65	8	7	23
socio.hu	350	293	25	75	0,84	8	5	12
Ceu Political Science Journal	59	10	12	88	0,17	2	0	4

A fenti táblázatban a sorrendet az idézett dokumentumok aránya alapján állítottam fel. Ez az indikátor azt mutatja, hogy az összes publikált cikk közül hányat idéztek valaha. Az egyik legfontosabb indikátor, hiszen tulajdonképpen a lap olvasottságát, általános impaktját mutatja szemben más presztízsmutatókkal, amelyek inkább a legerősebb cikkek alapján értékelik a lapokat, nem az általános impakt szerint. A *Replika* esetében ez az arány kifejezetten magas, a cikkek negyven százalékát idézték. További presztízsmutató az átlagos idézés/cikk (cit/doc) arány, ami a *Replika* esetében 1,84, s ez kifejezetten jónak mondható. A Hirsch-index (H-index) azt az n számot jelöli, ahol n darab cikkre érvényes, hogy a citációk száma n vagy annál nagyobb. Jelesül, a *Replika* 14-es Hirsch-indexe azt mutatja, hogy 14 olyan cikkel rendelkezik, amelyek az idézettsége legalább 14. Az i10 index, melyet tipikusan a Google Scholar alkalmaz, azon cikkek számát mutatja, amelyekre legalább 10 hivatkozást történt. A *Replika* esetében ez a szám 31, ami azt jelenti, hogy 31 olyan cikket publikáltak a folyóiratban, amelyre legalább 10 hivatkozás történt. Végül a most cited kategóriában található érték a legidézettebb cikkekre adott hivatkozásokat jelöli, ez a *Replika* esetében 73.

A tudománymetriai adatok közül, amennyiben hazai viszonylatok között értelmezzük az adatokat, kiemelkedik az átlagos cit/doc érték valamint a citált cikkek aránya, hiszen ez elvileg a magyar kontextuson belül is értelmezhető (nem úgy, mint a H-index vagy az i10 index, melynek esetében a nemzetközi összehasonlítás csak nagyon korlátolt módon tehető meg). Ezekre az adatokra koncentrálva mondhatjuk, hogy a *Replika* nem csak általában a több tucat magyar szociológiai, illetve társadalomtudományi folyóirat között, de a releváns A-listás „top” folyóiratok között is figyelemre méltó helyet foglal el. Külön érdemes egy kis figyelmet szentelni a nyelvi és fokális kontextusra. Az elemzett mintában három angol nyelvű folyóirat is szerepel, az *Intersections*, a *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy* illetve a *CEU Political Science Journal*. Ezeknek elvileg sokkal szélesebb olvasóbázisa kellene, hogy legyen, nyelvi okokból, ráadásul mindhárman listázva is vannak a Scimago adatbázisában, s ekképpen a nemzetközi közönség számára elérhetőek. Ennek ellenére az *Intersections* kivételével ezek a lapok nem szerepelnek jól: a CEU folyóiratának esetében a kontribúció szinte

láthatatlan, és a Corvinus újságjának impaktja sem jelentős még a hazai szcénában sem. Ebből látszik – bár az angol nyelven történő megjelenés és a nemzetközi adatbázisokba való bekerülés elvileg megsokszorozza a potenciális impakt lehetőségét –, nem jelent garanciát arra, hogy ez meg is történik. A másik megfigyelhető trend az open access-sel illetve az online megjelenéssel kapcsolatos. Itt is azt várnánk, hogy a klasszikus, nyomtatott formában történő és előfizetéshez kötött megjelenés az impakt tekintetében hátrányos helyzetet jelent a főként vagy kizárólag online és nyílt hozzáférésű lapokhoz képest. Ez azonban nincs így, mert, mint a fenti elemzésből is látható, a magyar nyelvű A-listás szociológiai lapok közül azok a sikeresebbek, melyek a klasszikus formában jelennek meg, és a kizárólag online, open access formában elérhető *socio.hu* például a lista végén található gyakorlatilag minden létező szegmensben, noha nem minden indikátort befolyásol a folyóiratok életkora (mean cit/doc, cited /uncited papers' share).

A folyóiratokról történő adatgyűjtésről ezenfelül mindenképp el kell mondani, hogy a *Replika* szerkesztősége – az elemzett folyóiratok közül gyakorlatilag egyedülálló módon – tökéletesen vezette a dokumentációt az MTMT profilnál, ezzel nagymértékben segítve az elemző munkát. Ez példaértékű lehet más magyar folyóiratok számára is, különösen azért, mert a magyar nyelv okán a területen magyar forrásokra vadászó kutatók jó eséllyel magyar adatbázisokból dolgoznak, s számukra különösen fontos lenne a precíz dokumentáció. A jelen esetben például esettanulmány-jelleggel elmondható, hogy ezt a precíz dokumentációt egyedül a *Replika* szerkesztősége végezte el. Magam ezt szinte véletlenül vettem csak észre, amikor az MTMT-ből a szerkesztőségi bejegyzések szerint próbáltam adatot gyűjteni. A többi elemzett folyóirat esetében ezek annyira töredékesek voltak,² hogy nagyon kedvezőtlen tudományometriai eredmények születtek, oly mértékben, hogy a gyakorlott elemző számára egy idő után szemet szűrtak. Ekkor manuális kereséssel kellett megoldani a tudományometriai mérésekhez szükséges adatok elővarázslását, ami hatalmas többletmunkát terhel a kutatókra,³ ha egyáltalán észreveszik, hogy a bejegyzett adatok töredékesek. A *Replika* jó példáján okulva érdemes lenne más folyóiratok szerkesztőségeinek is megfontolniuk, hogy precízen és lehetőség szerint hiánytalanul vezessék a könyvelést, hiszen ezzel nem csak a folyóirat, de a tudományos közösség egészének az érdekeit szolgálnák.

A fenti rövid tudományometriai értékelést a bevezetésben elmondott kontextuális szempontok szerint többféle szinten interpretálhatjuk. A folyóirat-publikációk jelentőségét a nemzetközi szinten gyakorlatilag senki nem vitatja. Az egyetemi rangsorok készítői az indexált folyóiratokban történő publikációkat különös súllyal kezelik, ezért a nemzetközi lapokban való publikáció – bármekkora kihívásokat is jelenthet – valamennyi oktatással és kutatással foglalkozó intézmény alapvető érdeke, s ekképpen a munkatársakat is erre kellene ösztönözni. A nemzetközi lapok tudományometriai adataival való összevetés segítheti annak megállapítását, hogy a hazai viszonyok közt mutatott tudományometriai indikátorok milyen

2 A *CEU Political Science Journal* esetében például mind az MTMT, mind a Scopus felületén rögzített adatok olyan töredékesek, hogy az nem csak az én munkámat tette igen nehézé, de a Scopus sem tudott megfelelően értékeket rendelni hozzá, s ez adott esetben a folyóirat indexálásának beszüntetéséhez vezethet (a Scimago utójára 2017-ben tudott citációs értékeket rendelni a folyóirathoz, a későbbi adatokhoz az előzetes trendek alapján lehet csak eljutni extrapolációval).

3 E ponton szeretném őszinte köszönetemet kifejezni Sasvári Péternek, aki türelmes munkával bevezetett az MTMT-ben történő manuális adatbányászat néhány rejtelmébe.

helyre pozicionálnak egy lapot az adott területen. E tekintetben a *Replika* ugyancsak jól teljesít, mert, mint korábban már említettem, számos magas presztízsű nemzetközi laphoz hasonló tudománymetriai értéket tud felmutatni, kiemelten magas teljesítményt nyújt cit/doc, illetve az idézett tartalom aránya tekintetében.

Ugyanakkor a nemzeti tudomány művelésének szükségszerűsége sem vonható kétségbe, ezért a hazai folyóiratok színvonalának biztosítása és annak lehetőség szerinti emelése ugyancsak elsősorú feladat. Ez a minőség többféleképp is mérhető, az általam ebben az írásban prezentált aspektus a tudománymetria, s e tekintetben a *Replika* mindenképp a vezető folyóiratok között is kiemelt helyen van (más kérdés, hogy miként kerülhettek egyébként meglehetősen alacsony impaktot mutató lapok az MTA A-listás folyóiratai, vagyis a szakma vezető folyóiratai közé). A másik fontos vetület a szerkesztőségi munka, amely egyfelől az impaktot is befolyásolja azáltal, hogy megfelelő minőségi kontrollt gyakorol a megjelent írások fölött, másfelől a folyóirat adminisztratív szempontú rendben tartása, ami nem csak a cikkek közötti eligazodásra van pozitív hatással, de jelentősen megkönnyíti a folyóiratra vonatkozó elemzési munkálatokat is.

Hivatkozott irodalom

- Demeter Márton (2020a): Power Relations in Global Knowledge Production. A Cultural/Critical Approach. *Journal of Multicultural Discourses* 15(1): 1–17. DOI: <https://doi.org/10.1080/17447143.2019.1657124>
- Demeter Márton (2020b): *Academic Knowledge Production and the Global South: Questioning Inequality and Under-representation*. London, Palgrave Macmillan. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-52701-3>
- Demeter Márton (2020c): OTKA-vita: hogyan mérjük a tudósok teljesítményét? Konopás Noémi interjúja, megjelent a *Mandiner* 2020. szeptember 24-i számában. Interneten: https://mandiner.hu/cikk/20200924_otka_tudomany_vita
- Havas Ádám és Fáber Ágoston (2020): The Rise of Heteronomous Academia on the EU's Borderlands. *LeftEast* 19. August 2020. Interneten: <https://www.criticatac.ro/lefeast/heteronomous-academia-eu-borderlands/> Magyarul: Havas Ádám és Fáber Ágoston (2020): A heteronóm akadémia felemelkedése az EU peremvidékei. *Replika* (115–116): 131–140.
- Gore, Charles (1997): Irreducibly social goods and the informational basis of Amartya Sen's capability approach. *Journal of International Development* 9(2): 235–250. DOI: [https://doi.org/10.1002/\(sici\)1099-1328\(199703\)9:2<235::aid-jid436>3.0.co;2-j](https://doi.org/10.1002/(sici)1099-1328(199703)9:2<235::aid-jid436>3.0.co;2-j)
- Goyanes, Manuel (2020): Editorial Boards in Communication Sciences Journals: Plurality or standardization? *International Communication Gazette* 82(4): 342–364. DOI: <https://doi.org/10.1177/1748048518825322>
- Lauf, Edmund (2005): National Diversity of Major International Journals in the Field of Communication. *Journal of Communication* 55(1): 139–151. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2005.tb02663.x>
- Leeds-Hurwitz, Wendy (2020): Moving (Slowly) Toward Understanding Knowledge as a Global Commons. *Journal of Multicultural Discourses* 15(1): 18–25. DOI: <https://doi.org/10.1080/17447143.2019.1695806>
- Mormina, Maru (2019): Science, Technology and Innovation as Social Goods for Development: Rethinking Research Capacity Building from Sen's Capabilities Approach. *Sci Eng Ethics* (25): 671–692. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11948-018-0037-1>
- Plomer, Aurora (2013): The Human Rights Paradox: Intellectual Property Rights and Rights of Access to Science. *Human Rights Quarterly* 35(1): 143–175. DOI: <https://doi.org/10.1353/hrq.2013.0015>
- Sasvári Péter László és Urbanovics Anna (2019): Merre tovább egyetemi tanárok, avagy az új publikációs minimum aspektusai a társadalomtudományban. In *Újítások és újdonságok*. Sozial und Wirtschafts Forschungsgruppe, Grosspetersdorf, 5–30.
- Sasvári Péter, Nemeslaki András és Duma László (2019): Exploring the Influence of Scientific Journal Ranking on Publication Performance in the Hungarian Social Sciences: The Case of Law and Economics. *Scientometrics* (119): 595–616. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11192-019-03081-4>

Sen, Amartya (1985): *Commodities and Capabilities*. Amsterdam, New York: North-Holland Sole distributors for the U.S.A. and Canada, Elsevier Science Pub. Co.

Sen, Amartya (2004 [1993]): Capability and Well-being. In *The Quality of Life*. Martha Nussbaum és Amartya Sen (szerk.). New York: Routledge, 30–53. DOI: <https://doi.org/10.1093/0198287976.003.0003>

Demeter Márton

Egyetemi docens, Nemzeti Közszoigálati Egyetem

REPLIKA 30 SZABADEGYETEM

A járványhelyzet miatt bizonytalan időre elhalasztva

1. nap

11:00 – 11:15	<i>Megnyitó</i>
11:15 – 12:15	Replika-szerkesztők panelbeszélgetése
12:30 – 13:30	A magyarországi újkapitalizmus harminc éve
13:30 – 14:30	<i>Ebédszünet</i>
14:30 – 15:30	Struktúraviták, avagy „Marxizmus és makroszociológia” 30 évvel később
15:45 – 16:45	Surveillance: A megfigyeléstől a megfigyelő társadalmakig és a megfigyeléstudományig
17:00 – 18:00	Populáris zene a Kádár–korban: perspektívák, lehetőségek és korlátok
19:00 – 20:00	<i>Koncert: Németh Juci és G. Szabó Hunor Duo</i>

2. nap

11:00 – 12:00	Átalakuló tér és idő a késő modernitásban
12:15 – 13:15	A fogyasztáskutatás reneszánsza és magyarországi térnyerése
13:30 – 14:00	<i>Ebédszünet</i>
14:00 – 15:00	Karády Viktor <i>Válogatott történeti szociológiai írások I.</i> című könyvének bemutatója
15:15 – 16:15	Bourdieu 90
16:30 – 17:30	Huncut, aki rasszra gondol
18:00 – 19:00	A magyar szociológia nyomorúsága